

Dayanımlı ve Süregelimli Nesnelerin Değişimi Sorunu

The Problem of Change of Enduring and Perduring Objects

ALİ SUAT GÖZCÜ

Muş Alparslan University

Received: 23.01.2019 | Accepted: 26.06.2019

Abstract: As we see in contemporary discussions about identity and persistence, we encounter some important problems when the concepts of change and continuity are considered in the same context. In these discussions, some different approaches have emerged about how the relationship between temporal parts is established, how objects maintain their unity throughout the change, and how qualitative continuity can be explained temporally. Thus, in these discussions, some argue that the change is achieved by the correlation of different temporal parts that are spread throughout space-time; and others think that the change can be possible if objects gain or lose some properties in a single space and time division. So, in this paper, we will first focus on the discussion about the change between these two different views. Secondly, as we have seen in the theory of persistence, we will try to show the changing and unchanging aspects of the temporal parts.

Keywords: Time, temporal parts, change, qualitative relation, continuity.

© Gözcü, A. S. (2019). Dayanımlı ve Süregelimli Nesnelerin Değişimi Sorunu. *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, 9 (2), 377-392.

Giriş

Zamanla ilgili çağdaş tartışmaların önemli bir kısmında, özellikle şimdıcilik (presentism) ve ebediyetçilik (eternalism) (Deng, 2018: 795), üç-boyutçuluk ve dört-boyutçuluk, A- ve B-teorileri arasındaki tartışmalarda zamanın anlarla, sürelerle, aşamalarla ve diğer temporal öğelerle birlikte kurulu temporal bir sistem olduğuna ilişkin çeşitli yaklaşımlar vardır (Gözcü, 2016: 340-4). Bunlar arasında, özellikle uzay ve yayılımla ilgili terimlerin bağıntısına dayanarak yapılan tanımların önemli bir bölümünde zamanın ‘önce’ ve ‘sonra’yla bağıntılı olan, belli sayıdaki hareket, hareketin süresinin sayısı, süreduran (persist) ya da belli bir süre boyunca kendine özdeş kalabilen şey olarak tanımlandığı görülmektedir.¹ Bu biçimdeki zaman tanımlarında görülen uzay ve zaman bağıntısı nedeniyle yeni bir tartışma alanı açılmaktadır. Bu da zaman içindeki şeyler ile zamanın öğeleri arasındaki bağıntının nasıl olduğuyla ilgili tartışmadır.

Buna göre, A- ve B-zaman teorisi ile üç-boyutçuluk ve dört-boyutçuluğun da içinde yer aldığı çağdaş metafiziklerde zaman içindeki şeyler ile zaman kavramı arasındaki bağıntıyı ele alan iki görüşle karşılaşırız. Bu görüşlerden birine göre, zamandaki tüm şeylerin seti, başka bir söyleyişle olmuş olanların, oluyor olanların ve olacakların toplamı olan tarih setidir ve buna, süregelen varlıkların, devletlerin, evrenin, insanın tarihi ve tikel nesnelere tarihi örnek olarak verilebilir (Newton-Smith, 1980: 5). Bu zaman seti içindeki olaylar arasındaki bağıntı, nesnel zaman serilerinde gördüğümüz gibi *önce*, *sonra* ve *eşanlı olma* gibi temporal terimlerle açıklanır. Dolayısıyla, zaman içindeki şeyler arasındaki temporal bağıntının düzeni, sözü edilen temporal terimlerin uygun yolla şeylerin temporal karakteristikleri olmalarına göre kullanılır. Örneğin, olmuş bitmiş olması bakımından bir tarih seti, olayların zamandaki nesnel konumlarını verir ve bu sayede *önce* I. Dünya Savaşı oldu ve *sonra* II. Dünya Sava-

¹ “Perdure” terimi Türkçe’de “sürmek” ya da “süregelmek” anlamlarına gelir. İngilizce’de “continue” ile “progress” terimleri Türkçe’ye “devam etmek”, “sürmek”, “süreç” ve “süredürmek” olarak çevrilir. Burada karışıklığa neden olmaması için “perdurantism”i “süregelimcilik” olarak, “persisting” terimini de “süredurum” olarak çevirmeyi uygun bulduk. Ayrıca bkz. (perdure. (n.d.). Dictionary.com Unabridged. Retrieved September 5, 2016 from Dictionary.com website <http://www.dictionary.com/browse/perdure>). Aynı şekilde “temporal” terimi de Türkçe’ye sıklıkla “zamansal” olarak çevrilmekte ancak bize göre bu çeviri uygun değildir. Temporal terimi “zaman ile olan” olarak anlaşılmaktadır. Bu terim için Türkçe’de tam bir karşılık olmadığından terimi olduğu gibi bırakmayı uygun gördük.

şı başladı' deriz. Böylece, bu örnekte görüldüğü gibi, olayların zaman serisindeki düzeni ya da tarih seti, onların içinde olduğu zaman ile temporal terimler arasındaki düzene de işaret eder. Bu düzen temporal öğelerin düzeni olarak adlandırılır (Newton-Smith, 1980: 5). Burada zaman ile hem uzay hem de yayımlı şeyler arasında doğrudan bir bağıntı vardır. Çünkü herhangi bir zaman bölümü ya da bir temporal aralıktan söz edildiğinde, orada daha önce olmuş olan, şimdi oluyor olan ve gelecekte olacak olan herhangi bir olayın bir bölümünden ya da tamamından söz edilir. Bu nedenle, sıklıkla zaman ile uzay ve yayımlı şeylerin bağıntısının zorunlu olduğu, başka bir söyleyişle, zaman ile yayımlıdan biri olmazsa diğerinin de açıklanamayacağı düşünülür. Bu bakımdan, özellikle dört-boyutçu ve süreğelim görüşünde uzay ile zamanın birlikte ele alındığı görülmektedir (Balashov, 2000: 323-5). Şeyler ya da olaylar, bu yaklaşımlara göre, içinde buldukları bir *uzay-zaman* boyunca yayılır ve onların yayımları temporal bir yolla olur.

Bununla birlikte, sözü edilen zaman görüşleri birbirine karşıt olan bir noktaya bizi taşır: Bu karşıtlıklardan ilkinde göre, zamana ya da temporal öğelere gönderimde bulunan iddiaların hepsi zamandaki şeylere ya da bu şeyler arasındaki temporal bağıntılara da göndermede bulunur. Yani bu yaklaşımda zorunlu bir uzay-zaman bağıntısı kabul edilir. İkinci görüşün argümanı ise, temporal öğelerin varoluşunun zaman içindeki şeylerin varoluşundan bağımsız olduğu yönündedir (Newton-Smith, 1980: 9-10). Dolayısıyla, ilk görüşün tersine, ikinci görüş açısından 'zamanda varolma' ile 'uzayda varolma' birbiriyle doğrudan bağıntılı ya da biri diğerini varsaymak zorunda değildir. Bu iki görüşten ilki çağdaş B-teorisi, statik zaman görüşü, dört-boyutçuluk gibi farklı başlıklarla karşımıza çıkar (Lewis, 1986: 202-5). İkincisini ise, üç-boyutçuluk, aşama teorisi ve A-teorisi gibi çağdaş zaman teorilerinde görürüz.

Zaman ve temporal terimler ile zaman içindeki şeyler, yani uzanımlı şeyler arasında zorunlu bağıntı kuran ilk görüşe göre, zaman deneyimde verilen bir öğe değildir. Buna nesnel zaman da denilir. Bu yaklaşımdan ne temporal öğeleri ne de zamanın kendisini deneyimleriz, deneyimlediğimiz yalnızca zaman içindeki şeylerdir. Şeyler ve şeylerin durumları, şeylerin durumlarındaki değişimler, kişiler, kişilerin durumları, tüm bun-

lar, deneyimimizden bağımsız bir yolla zamanda konumlanmıştır.² Bu görüşe karşı olan ikinci görüş açısından ise, zamanın herhangi bir periyodunda değişmeden kalan, içinde şeylerin değişmemesine karşın bir zamanın olmasından söz edilebileceği savunulur. Şeylerin değişmediği, hareket etmediği, neyse öyle kaldığı bir zaman aralığına da “boş zaman periyodu” denir (Teichmann, 1993: 161). Zamanın olması, genellikle değişimin de olması olarak anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, içinde şeylerin değişmeden kaldığı bir zaman bölümünden de söz edildiği görülmektedir. Ancak burada bazı sorular ortaya çıkmaktadır. Bu soruların başında, hiçbir şeyin değişmeden kaldığı, neyse öyle olduğu bir zaman periyodunda ya da zaman bölümünde, zamanın geçmesinin nasıl olanaklı olduğu, yani değişim olmadan bir zamandan söz edilip edilemeyeceği sorusu gelir.³

Buna göre, ‘zaman’ ile ‘zaman içindeki şeyler’ arasında doğrudan bağıntı kuran ilk görüş açısından böyle bir durum olanaklı değildir. Çünkü zamanın geçmesi ve değişimin olması için herhangi bir nesnenin özellikle bazılarının zamanla değiştiğinin ve bu aynı nesnenin zaman boyunca sürdüğünün verili olması gerekir (Macmurray, 1928: 145). Böylelikle, bu yaklaşım açısından, değişim olayı zaman içindeki şeylerin zaman boyunca süredurmalarını içerir. Yani burada, zaman içinde varolan ve görünürde bir değişim geçirmeyen bir nesnenin aniden yok olması ve daha önce hiç varolmamış bir nesnenin birden varolması gibi bir değişimden söz edilmemektedir. Buna karşın, bazı çağdaşların da işaret ettiği gibi, böyle bir durumun değişim olayını sağladığı düşünülebilir, çünkü değişimin herhangi bir şeyin bütünüyle yok olduğu ve başka bir şeyin varolduğu bir süreç olduğu da ileri sürülebilir. Ancak, süredurum tartışmalarında üzerinde durulan değişim sorunu, bu türden bir değişim değildir. Burada daha çok, zaman içinde süren bir nesnenin değişimi üzerinde, yani herhangi bir nesnenin bir özelliği bir zaman taşıması ve başka bir zaman bu özellikten yoksun olmasında ya da uzayın bir bölümünün belli karakteristikleri bir zaman taşıması ve başka bir zaman taşıması durumunda olan değişim

² Nesnel zaman serileri açısından zamanın doğası araştırılırken, zaman içindeki şeyler ve bu şeyler arasındaki temporal bağıntılar ön planda tutulur, fenomenolojide karşılaştığımız üzere, bizim onları deneyimleme tarzımız, bilincin temporallığı gibi sorunlar burada göz önünde bulundurulmaz.

³ Buna benzer bir tartışmayı Aristoteles’in çalışmalarında görürüz. Onun da belirttiği gibi, bizim zihin durumumuz değişmediği zaman ya da herhangi bir şeyin değiştiğini fark etmediğimiz zaman, zamanın geçtiğini anlamayız (Aristoteles, 2005: 187-191).

üzerinde durulur. Başka bir söyleyişle, süreduran nesne değişime karşın kendine özdeşliğini korumayı sürdürdüğünde değişim olayı anlamlı hale gelir. Tam da bu nedenle değişim süreduran bir nesnenin özelliklerinden bazılarının ya da uzanımsal bağıntılarının bir bölümünün başkalaşması olarak anlaşılmaktadır.

Buna göre, değişim düşüncesi, değişen herhangi bir şeyin farklı uzay-zaman parçalarının karşılaştırılması ya da bu parçalar arasında bir bağıntının kurulmasını gerektirmektedir. Böyle bir değişim tanımında, uzay ve zamanın değişimi birlikte vermesi ve herhangi bir nesnenin zamandaki değişiminin onun uzayındaki değişimi olmasını içerir (Newton-Smith, 1980: 15). Bu bakımdan çağdaş süregelim görüşüne göre, değişim uzay ve zamanı ayrı ayrı öğelerin bağıntısıyla değil ama iç içe geçmiş uzay-zaman sürekliliğiyle sağlanır. Bununla birlikte dayanımcı görüş (endurantism) diğer görüşlerden, özellikle dört-boyutçuluktan, nesnenin zamanın farklı anlarında 'bütünüyle şimdi' olarak süredurduğunu iddia etmesi bakımından ayrılır. Yani dayanımcı görüşe göre, bir ve aynı nesne birden fazla zamanda varolabilir ama bu zamanlarda farklı temporal parçaları taşıyarak değil (Kennedy, 2003: 51). Değişimin temporal boyutları göz önünde bulundurulduğunda, süregelim ve dört-boyutçuluk açısından, nesnelere zaman içinde yalnızca edimsel oldukları şimdide ve edimsel olarak içinde var oldukları uzayda değişmezler, ama bir de gittikçe daha da geçmiş olmaları bakımından değişimlerini sürdürürler. Bu iki görüş arasındaki temel ayrım bu noktadadır. Dolayısıyla bu sorun açısından zamanın doğası hakkındaki en önemli metafizik sorunun, zamanın herhangi bir yolla yayılımlı olan gerçeklik içindeki bir boyut olarak düşünülüp düşünülmeyle ilgili olduğu söylenebilir. Başka bir söyleyişle, bu konudaki tartışmaların temelinde zaman ile uzay bağıntısının kuruluşundaki farklılık bulunur.⁴

Buna göre, eğer zamanın bir boyut olarak kabul edilmesi söz konusu olursa, bu durumda temporal gerçeklik ya dört-boyutlu uzay-zaman bölümleri olarak ya da dayanımlı üç-boyutlu nesnelere olarak düşünülmelidir (Lowe, 2006:716). Bu bakımdan tartışmanın bir yanını oluşturan dayanımcı görüşe göre, süreduran nesnelere (persisting objects) farklı zamanlar

⁴ Lewis'in süregelimi destekleyen argümanları, Sider'in dört-boyutçuluk görüşü ve van Inwagen'in temporal parçalara karşı ortaya koyduğu düşünceler, bu iki görüş arasındaki ayrımı anlamak için önemlidir.

boyunca varolarak süren üç-boyutlu nesnelere (Miller, 2006: 33). Buna karşın süregelim görüşüne (perdurantism) göre ise, farklı zamanlarda varolan farklı temporal parçaları taşımasıyla süreduran dört-boyutlu nesnelere süregelimli nesnelere (Lowe, 2006: 723). Böylelikle, üç-boyutçu görüşte nesnelere var oldukları zaman olan şimdide ve içinde bulunduğu uzayda üç-boyutlu olarak yayılır; dört-boyutçu görüşte ise, nesnenin temporal yayılımı söz konusudur (Miller, 2006: 42). Başka bir söyleyişle, bu iki görüş, zaman içindeki nesnelere farklı ontolojilerle değişimini açıklar. İlkinde nesne tümüyle içinde bulunduğu zamanda var olurken, diğerinde nesnelere temporal parçalarla uzay-zaman boyunca yayılarak var olduğu savunulmaktadır. Şimdi, burada açıklanması gereken konu bu iki görüşün değişimi nasıl ele aldığı olacaktır.

1. Süregelimli Nesnelere Değişimi

Süregelim görüşü, süren nesnelere zaman boyunca yayıldığını ileri sürmektedir. Zaman boyunca süren nesne iki şekilde değişime uğrar. İlki, temporal karakteristiklerin değişimiyle ilgilidir. Örneğin, herhangi birinin çocukken bir oyun esnasında geçirdiği bir kaza ilkin bir *şimdi* olaydır, bir süre geçtikten sonra *geçmiş* olarak temporal bakımdan değişir ve yine bir süre daha geçtikten sonra *uzak geçmiş* olarak değişir ve bu böyle devam eder. Bu örnekte görüldüğü biçimindeki bir değişim, nesnelere zamanda farklı temporal karakteristikleri taşımasına karşılık gelir. Başka bir söyleyişle, aynı olay zamanda gittikçe geriye doğru itilir ve bu sayede, onun taşıdığı temporal karakteristikler de değişir. Bununla birlikte, ikinci biçimdeki değişim ise, nesnelere ya da olayların farklı zamanlarda farklı özellikler taşıması olarak anlaşılır. Yani buradaki değişim, bizim deneyimlediğimiz türden değişime karşılık gelir. Örneğin, herhangi birinin çocukken saçlarının siyah olması ve yıllar sonra saçlarının ağarmasında olduğu gibi, şeylerin taşıdıkları özellik ya da niteliklerin değişimi düşünülebilir. Bu türden değişimler aslında tek-boyutlu zamanın üç-boyutlu uzayla içi içe geçmesini, başka bir söyleyişle, aralarında neden-sonuç bağıntısı gibi ardışık olması anlamında düzenli bağıntıları olan dört-boyutlu *uzayzaman* yapılarını anlatır.

Bu bakımdan, böyle bir değişim anlayışına göre nesnelere zamanın farklı anlarında farklı özellikleri taşımalarının olanağı, onların temporal

bir düzen içinde varolmalarıdır. Temporal düzen ise, nesnelerin farklı özellikleri farklı temporal aralıklarda taşınması ve bu temporal aralıklar arasında ardışık olma gibi düzenli bir bağıntısının olmasıdır (Turetzky, 1998: 150). Bu tanımdan hareketle, şeylerin düzenli bir tarzda farklı zamanlarda farklı özellikler taşınmaları asıl anlamındaki değişimi verir. Böyle bir değişim görüşünün temelinde yatan kabullerden birine göre, değişimin olması için şeylerin zaman içinde kendine özdeşliğini koruması gerekir. Daha önce söylenenlerden de çıkarılacağı gibi, şeyler kendine özdeşliğini koruyamıyorsa orada değişimden söz edilemez. Değişimin olabilmesi için farklı özellikler taşınmalarına karşın kendine özdeş kalabilen şeylerin zamanın belli bir bölümünde bir bütün olarak varolması gerekir. Bu nedenle değişim olayı, zamanda süregelen şeylerin farklı özellikler taşınmalarına karşın yine kendilerine özdeş kalmaları olarak tanımlanır.

Böylece, süregelimde nesnelerin zamanın bir anından diğer anına sürdüğü, yani nesnelerin zamandaki durumlarına bakılırken, onların yalnızca şimdideki varoluşları değil, ama bir de geçmişten şimdiye kadarki durumları göz önünde bulundurulur ve özdeşlik bu yolla sağlanır. Buna göre, şeylerin zamanda süregelmeleri, onların kendilerinde taşıdığı hem karakteristiklerinden hem de bağıntılarından bazılarının değişmesi ve bazılarının da aynı kalmasıdır. Bununla ilgili olarak Hawley'in verdiği şu örnek akılda kalıcıdır: Yaşamımız boyunca oldukça temel değişimler geçiririz. Hücrelerimizden bazıları ölür ve bazıları yenilenir, düşüncelerimiz daha da kalıcı hal alır, daha fazla şeyi unutturuz ya da daha fazla beceri ediniriz. Ama tüm bu değişimler bizim içimizdeki değişimlerdir ve biz tüm bu değişim anlarında kendimiz olmayı sürdürürüz (Hawley, 2001: 9). Burada hemen şu söylenebilir: Tüm bu değişim olaylarında, her bir olay için ayrı bir nedensel bağıntı zincirinden söz edilebilir ve böylece her bir şeyin zamandaki süregelim tarzı bir diğerinden farklı olabilir. Dolayısıyla, ister nedensel bağıntıları ister süregelim tarzları farklı olsun, her durumda da süregelimin olduğu, çünkü şeylerin zamanın birden fazla anında varolmayı sürdürdüğü ve süregelim için en önemli koşul bu olduğu sonucuna varabiliriz.

Böylece, süregelim açısından, nesnelerin uzaydaki yayılımlarına benzer bir yolla zamanda da yayıldıkları söylenebilir. Zamanda yayılmak ya da zaman boyunca geçmişe doğru uzanmak ile söylenmek istenen, yukarıda

verilen değişim örneklerinde görüldüğü gibi, şeylerin temporal parçalarının birbirine nedensel bir yolla bağlanmasıdır. Buna göre, her bir temporal parça hem konumu bakımından hem de özellikleri bakımından bir öncekinden (aynı şekilde bir sonrakinden) farklıdır. Tıpkı bedenimizin her bir parçasının bir diğerine göre uzaydaki konumunun ve her birinin bir diğeriyle olan bağıntısının farklı olmasında olduğu gibi, bedenimizin zamandaki konumları ve bu konumların öncekiler ve sonrakilerle olan bağıntısı, uzaydaki gibi farklıdır. Dolayısıyla, bu konumların her birinde farklı temporal karakteristikler ve temporal bağıntılar taşınır. Yani, bir konumda resmedilen şey, bir diğerinde resmedilenden başka bir şey olacaktır. Burada ortaya çıkan resim şu şekilde de dile getirilebilir:

Çalışma masası T_1 zamanında yeşildir.

Çalışma masası T_2 zamanında sarıdır.

Bu iki önermede bir ve aynı masadan söz edilse de (ki bunun yolu her iki önerme arasında temporal bir bağıntının zaten önceden kurulduğunun ön varsayımıyla olur: T) her bir önermenin anlattığı nesnelere hem temporal konumları hem de özellikleri bakımından birbirinden farklıdır. Bu iki önerme kendi başlarına alındıklarında değişim ortaya çıkmaz. Başka bir söyleyişle, buradaki değişim tam bir değişim değildir, daha çok, zaman içinde ardışık olan, yani temporal parçaları arasında ardışıklık bağıntısı olan nesnelere farklı nitelikler taşımasıdır. Yani farklı nesnelere farklı nitelikler taşıması değil, ama temporal bakımdan zamana yayılmış bir ve aynı nesnenin bu farklı temporal aralıklarda taşıdığı nitelikler bakımından geçirdiği değişimdir. Dolayısıyla, nesnelere nitelikleri hakkında verilen yargıların doğruluğu, onların içinde buldukları temporal aralıktaki durumlarıyla uygunluğuna göre tespit edilebilir (Hawley, 2001: 12). Böylece, Russell'ın da belirttiği gibi, nesnelere hakkında verilen temporal yargılar karşılaştırıldığında, aralarında herhangi bir farklılık gözlemlenirse, bu durumda değişim gerçekleşmiştir denilir (Russell, 1915: 232-3).

Bu yaklaşım sayesinde süregelen nesnelere yalnızca '*şimdi zamanında varolan*' olmaktan kurtulur, çünkü nesnenin tam bir tanımını vermek için onun geçmiş temporal parçalardaki durumları da göz önünde bulundurulmalıdır. Nesne şimdide edimsel olarak varolduğundan, yani hala süregeldiğinden dolayı, nesne hakkında zaman bakımından tam ya da eksiksiz bir yargı vermek de olanaksızdır. Bunun en önemli nedeni, bir süredir

şimdide bazı özellikleri taşıyan herhangi bir nesnenin, bu özellikleriyle süregeldiğinden dolayı, şimdiki parçalarıyla özdeş olduğunu kesin bir şekilde tespit edebilmenin olanaksız olmasıdır. Çünkü süregelimli nesne, içinde geçmiş olmayı ve şimdi olmayı taşır. ‘Geçmiş olma’ nesneyle ilgili *olup bitmiş olan* özelliklerine işaret ederken, ‘nesnenin şimdiki hali’ ise, canlıdır ve süregelmeye devam etmektedir. Buradan da süregelimin ne tam geçmiş ne de tam şimdi olduğu sonucu çıkar. Nesne, bu görüşe göre, zamanda canlı ve süren şimdiden, olup bitmiş ve artık olmayan geçmişe doğru temporal bakımdan uzanır. Bu açıdan, bize göre nesnenin canlı olduğu ve süregeldiği haliyle, yani şimdiki durumuyla ilgili yargılar, onun zamandaki tanımını tam bir şekilde verememesi nedeniyle, bir bütün olarak nesnenin zaman-dışı olduğu düşünülebilir. Başka bir söyleyişle, süregelen şimdide nesne zaman-dışıdır, dolayısıyla, nesne hakkında temporal yargı verebilmek için onun şimdiden geçmişe doğru olan uzanımını da göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Ancak böyle bir çıkarım bazı sorunların ortaya çıkmasına neden olur. Bunların başında, zamansız ya da zaman-dışı olan şeylerden oluşan bir dünyanın nasıl olanaklı olduğu sorusu gelir. Süregelim görüşü bu soruya, nesnelerin zamansız bir dünyada nasıl olacağını bilemeyeceğimizi ve böyle bir dünyanın değişimi veremeyeceğinin de göz ardı edilemeyeceğini söyleyerek yanıt verir. Ancak yine de süregelim açısından nesnelerin temporal parçalarındaki durumlarıyla ilgili verilen yargılar, nesnelerin bu parçalarda farklı özellikler taşıyabileceği olasılığından dolayı çelişik görünebilir. Bu çelişki temporal parçalar arasında bağıntı kurularak, yani temporal uzanımınla giderilir. Ancak bu yolla nesnelere birbirine karşıt olabilecek nitelikleri taşıyabilir (Hawley, 2001: 14). Diğer bir söyleyişle, süregelim yukarıda ortaya çıkan zamansız nesnelere oluşan bir dünyanın olanaksızlığıyla ilgili soruyu, nesnelerin temporal parçaları arasında bağıntının kurulmasıyla çözüleceğini ileri sürer. Böylelikle, eğer nesnelere oldukları gibi değil de zamanda yayılan bir şey olarak ve geçmiş temporal parçalarıyla birlikte düşünülürse, bu durumda, süregelim açısından değişim sorunu açıklanmış olur.

Buna karşın, nesnelerin temporal parçaları arasında bağıntı kurulurken bu bağıntının sağlanması için seçilecek şeyin ne olacağıyla ilgili bir soru daha ortaya çıkmaktadır. Yani, nesnenin hangi yönünün temporal

bağıntıya sokulacağı henüz belirlenmiş değildir. Buna göre, bu soruya yanıt olması bakımından eğer burada nesnelerin nitelikleri arasında bir bağıntı kurularak temporal geçişlerin sağlanacağı ileri sürülürse, bu durumda böyle bir açıklamaya karşı çıkanların temel iddiası da nesnelerin niteliklerinin bir bağıntı olmadığı, tersine bu niteliklerin nesnelerin içkin özellikleri olduğu yönünde olacaktır. Bu görüşü savunan Haslanger ve Lowe gibi çağdaşlarda görüldüğü üzere, niteliklerin temporal bağıntı değil de yalnızca özellik olduğunu ve bu nedenle, herhangi bir nesnenin taşıdığı bir nitelik (örneğin, yeşil renkli olma) ile zamanın bir bölümü arasında doğrudan bir bağıntının kurulamayacağını düşünenler de vardır. Çünkü nesnelerin yeşil ya da mavi renkli olma gibi taşıdığı nitelikler, bu yaklaşıma göre, yalnızca nesnelerin içinde buldukları zaman bölümüyle ilgilidir ve bize göre, bu zaman bölümü sabit ya da durağandır. Başka bir söyleyişle, nesnelerin içinde varolduğu zaman bölümü aslında zaman-dışıdır. Dolayısıyla, sadece zaman-dışı bir yolla varolan nitelikler arasında temporal bir yolla bağıntı kurabilmenin de yolu kapanmaktadır.

Bununla birlikte, Hirsch gibi düşünürler de şeylerin değişen niteliklerinin temporal bakımdan birbirine yakın olan basit türden bir uzay-zaman sürekliliğine işaret eder (Hirsch, 1982: 10-13). Yani, değişen nitelikler arasındaki hem temporal uzaklık hem de değişimin derecesi kısadır. Bu yaklaşıma göre, nesnelere değişirken değişim olayı yeşil renkten kırmızı rene dönüşecek şekilde keskin değil, daha çok, yeşilin tonlarının birinden bir diğerine doğru bir değişim süreci söz konudur. Buna karşın, süregelimcilerin bu biçimdeki bir açıklamaya yaptıkları karşı çıkış ise, nesnelerin zamansız bir dünyada nasıl olacağını bilinemeyeceği, çünkü nesnelerin değişen durumlarıyla birlikte düşünüldüğü ve değişim için zamanın olması gerektiği yönündedir. McTaggart'la birlikte başlayan tartışmalarda da görüldüğü gibi, nesnelerin zaman içinde varolmaları, onların değişmelerini zorunlu kılmaktadır, çünkü değişim zamanın özsel bir özelliğidir.

Bu konuyla ilgili yapılan diğer bir itiraz ise, yalnızca şimdide ve şimdideki özellikleriyle varolan bir şeyin tümüyle bu şimdide varolduğu görüşünün hatalı olduğu yönündedir. Bu itiraza göre, nesnelere geçmiş ve gelecek temporal paçaları arasında kurulan bağıntı sonucunda bir bütün olarak varolabilir, tek bir şimdide değil. Bu nedenle, nesnelere biçimsel bakımdan birbirleriyle bağıntılı olmasa bile, yani her bir temporal aralıktaki

nesnenin kendi başına varolduğu düşünülse de bu durum sözü edilen özelliklerin bağıntı olmadığını kanıtlamaz. Zaten nesnelerin farklı özelliklerinin olması için onların bu özelliklerinin temporal bağıntısının kurulması gerekir ki değişim de ancak bu yolla tespit edilebilir. Buna göre, nesnelerin içinde buldukları zaman bölümünde tümüyle varolduğunu savunan ve süregelim görüşüne karşı çıkan dayanımcı görüşün argümanları üzerinde durabiliriz.

2. Dayanımlı Nesnelerin Değişimi

Değişimle ilgili tartışmada süregelimden oldukça farklı yaklaşımlar geliştiren görüşlerden biri de dayanımcı görüştür. Dayanımcı görüşe göre, varolma konusunda çaba gösteren, yok olmaya karşı varılmaya ya da neyse öyle olmaya direnç gösteren, yani dayanan nesne, süregelimde görüldüğü gibi, birbiriyle çelişen özellikleri taşımaz ama farklı özelliklerin farklı zamanlarla olan bağıntısını taşır (Hawley, 2001: 17). Bu görüşe göre, nesnelere süregelmez ama farklı zamanlarda (örneğin, renkler gibi) farklı özellikler taşıyabilir. Dolayısıyla, bir ve aynı üç-boyutlu nesne, iki farklı uzay-temporal konumda yer alabilir ve dünya, bu görüşe göre, bu konumların birbirine bağlanmasıdır. Başka bir söyleyişle, nesnelerin ya da olayların tarihleri ya da öyküsü, birbirine tek-boyutlu bir zamanda bağlanmasıyla ortaya çıkmaktadır. Bu görüşe göre, dayanımlı nesne zaman boyunca uzanır (zamana yayılır), çünkü burada zaman tek-boyutludur, yani bir ve aynı nesne tek boyutlu zamanın farklı boyutlarında konumlanmıştır (Lowe, 2006: 724). Bu yaklaşım, daha önce gösterildiği gibi, süregelimli nesne ontolojisinin tam tersini savunur. Çünkü hem dört-boyutçu hem de süregelim görüşüne göre şimdi varolmayan nesnelerin de ontolojik durumu göz önünde bulundurulur (Rea, 2003: 246).

Böylelikle, dayanımcı görüşe göre, şeylerin temporal parçaları yoktur; tersine, şeyler içinde buldukları şimdide bütünüyle varolur. Daha önce verilen örneği bir de dayanım açısından düşünebiliriz. Çalışma masasının üzerindeki elma Pazartesi günü yeşil ve Perşembe günü de sarıdır. Her iki durumda da bu elma bütünüyle vardır ve onun geçirdiği değişim farklı zamanlara göndermeye tespit edilir, elmanın zamana yayılmış temporal parçalarının nitelikleri bakımından bir karşılaştırılması yoluyla değil. Bu örneğe dikkatli bakıldığında, nesnelerin taşıdığı farklı özellikler ile zaman

arasındaki bağıntının temporal-olmayan bir yolla kurulduğu görülür. Süreduran sıradan şeylerle ilgili konuştuğumuzda, aslında parçaların bir zamanda olduğunu varsayarak konuşuruz ama bu yaklaşıma göre temporal parça, nesnenin bir zamandaki bir parçası değildir, daha çok, temporal nitelme olmadan o şeyin bir parçasıdır (Olson, 2006: 729). Ancak burada bir sorun ortaya çıkmaktadır. Nesnelerin temporal-olmayışlarından söz edilecekse, değişimin nasıl olacağını da açıklanması gerekir. Buna göre, bu görüş açısından temporal ya da gelip geçici olan özellikler ile zaman arasında bağıntı kurulabilir. Burada iki durum ortaya çıkar. Bunlardan ilkinine göre, nesnelere ancak ve ancak birden fazla anda varoldukça dayanımlıdır. İkinci duruma göre, nesnelerin taşıdığı özelliklere ilişkin tespitler bir ya da birden fazla zamanla bağıntısı içinde verilmiş olmalıdır. Bu bakımdan, nesnelerin birden fazla zamanla bağıntılı olması anlamında dayanımlı olduğu düşünülür (Hawley, 2001: 27). Ancak süregelimde olduğu gibi, dayanımlı nesnelere temporal bakımdan zamana yayılmaz; tersine, içinde bulunduğu anda bütünüyle vardır. Buna karşın, süregelim açısından nesnelere zamana sürdüğünden, tamamlanmış değildir. Yani, nesnenin temporal-olmayan bir yolla herhangi bir özelliği hakkında verilen yargılar aslında zamansızdır. Sider gibi dört-boyutçuların dayanımcı görüşe getirdikleri eleştiriyi de nesnelerin temporal-olmayan bir yolla şimdide bütünüyle var olduklarını iddia etmeleriyle ilgilidir. Çünkü böyle bir durumda, bütünüyle şimdi olan ya da kendi şimdisinde varolan herhangi bir şeyin parçalarının birliğinin zamana göre olduğunu ileri sürmenin bir anlamı kalmamaktadır. Başka bir söyleyişle, nesnenin hem bütünüyle şimdide var olması hem de herhangi bir zamanda sahip olduğu tüm parçaların şimdi olması dört-boyutçulara göre bu görüşün hatalı olduğunu gösterir (Hawley, 2001: 25).

Bununla birlikte, her ne kadar dayanımcı görüşü savunanlar temporal uzanımı kabul etmeseler de bir süreçten söz ederler. Bu süreç tek-boyutlu zamana aittir, dört-boyutlu uzay-zamana ait temporal bir uzanım değildir. Bir diğer söyleyişle, süreç herhangi bir nesnenin ilkin bir özelliği ve daha sonra başka bir özelliği taşıması durumlarının karşılaştırılmasında olduğu gibi, yalnızca nesnelerin zamanla göreceli olarak çeşitli özellikler taşıması olarak düşünülmektedir. Dolayısıyla, süregelim ve dayanımcı görüş arasındaki karşıtlık, temelde, süren herhangi bir nesnenin temporal bakımından

yayılımıyla ilgilidir, çünkü her iki görüş açısından nesnelere kapladıkları zamanı temelde farklı biçimlerde kaplarlar.

Bu söylenenlere dayanarak, dayanımcı görüşün dünyayı resmediş tarzımıza daha yakın olduğu düşünülür. Çünkü uzay ve zamanı ayrı öğeler olarak düşünme eğilimindeyiz. Bunun birkaç nedeni vardır. Bunlardan biri, nesnelerin uzayda yayıldıklarının ve zamanda da ilerlediklerinin düşünülmesi ve diğeri ise, nesnelerin içinde buldukları zamanda tümüyle var olduklarının varsaymasıdır. Ancak süregelim açısından nesnelere zamanda yayılır ve böylece, zamanda süreduran şeyler farklı temporal yüklemeleri temporal-olmayan bir yolla alır. Bu nedenle, süregiden şeyler için dört-boyutludur denilir. Bu bakımdan, sözü edilen görüşe göre dünya ardışık bir şekilde kısa-süre-varolan ve süreduran nesnelere doludur (Hawley, 2001: 42).⁵ Varolan her şey kendi zaman serilerindeki aşamaların toplamıdır. Bunun yanında, süredurumdaki değişim sorununda olduğu gibi burada da aşamalar ya da temporal parçalar arasındaki bağıntının kurulmasını sağlayanın ne olduğu sorusu karşımıza çıkar. Bununla ilgili olarak, her bir temporal parça arasındaki benzerlikten dolayı bu bağıntının kurulduğunu söyleyenler vardır ancak bunun yeterli olmadığı da düşünülebilir. Çünkü her bir temporal parçada nesnenin taşıdığı özelliklere birebir uyan başka nesnelerin varlığından da söz edilebilir. Bu sorunun çözümü için, yani temporal parçalar arasındaki bağıntıyı açıklamak için nesnelerin uzay-zaman bakımından sürekliliğine bakılması gerektiğini önerenler de vardır (Inwagen, 2009: 71). Ancak bu açıklama modelinde de önemli bir açık bulunur. Çünkü, McTaggart gibi düşünürlerin işaret ettiği gibi, uzay-zamanda süregeldiği varsayılan şeylerin uzay-zamanda izledikleri kesin bir yolun ya da yönün olmaması gibi belirsiz bir durumda söz konusudur. Çünkü, herhangi bir şeyin ya da genel olarak tüm şeylerin gerçekte hangi yöne doğru ilerlediklerinin nasıl tespit edilebileceği belirlenmiş değildir.

Sonuç

Bu çalışmada nesnelerin zamanda süredurumuyla ilgili çağdaş iki önemli görüş arasındaki tartışma üzerinde duruldu. Burada, nesnelerin

⁵ *A.g.e.*, 42. Hawley'in de üzerinde durduğu gibi, aşama teorisi nesnelere içinde buldukları temporal aralıklardaki durumlarına göre tanımlarken, süregelim açısından ise, nesne tüm temporal parçaların toplamıdır.

dayanımlı bir yolla zamanda ilerlediğini iddia eden dayanımcı görüşün çağdaş şimdici zaman görüşüne ve nesnelerin temporal bir yolla uzay-zaman boyunca yayılarak varolduğunu savunan süregelim görüşünün ise, çağdaş ebediyetçi görüşe yakın olduğu gösterildi. Böylelikle, nesnelerin yalnızca şimdi zaman aralığında varolduğunu savunan görüşlere göre, nesnelerin geçmiş ve gelecek hallerinin, yalnızca şimdideki nesneni varoluşunun betimlemesinde kullanıldığı, buna karşın, geçmiş ve gelecekte nesnenin edimsel bir yolla varolmadığı gösterildi. Aynı şekilde, nesnelerin yalnızca şimdide değil ama geçmiş ve gelecekte de varolduğunu savunan görüşlere göre ise, nesne uzay-zaman bölümlerinde sürdüğü ve bu şekilde varolduğu gösterildi. Buna göre, her iki görüş arasındaki temel karşıtlığı göz önünde bulundurduğumuzda, bize göre, nesnelerin uzay-zamanda süregelmelerinin tespit edilmesi için, başka bir söyleyişle, nesnelerin bir önceki temporal aralıktan bir sonraki temporal aralığa geçtiğine ilişkin bulguların belirlenimi için, zaten bir ve aynı nesnenin bir sonraki temporal aralıkta bulunduğunun varsayılması gerekmektedir. Çünkü ortada süregelen, hayatta kalan ya da kendine özdeş olan bir şey yoksa, süren bir zamandan ve bir sonraki temporal parçadan söz etmek olanaksızdır. Bu bakımdan, bu çalışmada, nesnelerin temporal olarak uzanımlı olmalarının, onların temporal-olmayan bir yolla verili oldukları şimdilerinde tespit edilebileceği söylenebilir. Çünkü şimdide oluyor olmak, olmuş olandan dolayı canlıdır; diğer türlü, eğer her şey bütünüyle şimdi olsaydı, bu durumda zamanın bütün yüklemelerini şimdi varolana aynı anda yüklemek zorunda kalırdık, ancak böyle bir durum çeşitli zaman paradokslarına neden olacağından dolayı olanaklı değildir.

Böylelikle, süredurum içinde kalındığında, 'temporal parça' olarak alınan yapının kendisi hakkında eksiksiz ve tam belirlenimli bir yargı verebilmek için bu yapının zamansız olarak alınmasını gerektirir. Eğer bu olmazsa, bitimsiz bir döngü ortaya çıkar, çünkü böyle bir durumda temporal parçaların da kendi içinde parçalarının ve bu parçaların da olması gerektirirdi ve bu böyle sonsuza giderdi. Dolayısıyla, bu yazıda da gösterildiği gibi, 'temporal parça' olarak alınan zaman aralığının sabit ve herhangi bir parçası olmayan bir yapıda olduğunun varsayılmış olması gerekir. Böylelikle, parçası olmayan herhangi bir şeyin bir bölümünün önce ve diğer bölümün de sonra olması olanaklı olmadığından, böyle bir yapıda

zamanın yüklemeleri de bulunmayacaktır. Buradan da tıpkı noktaların ardışık olarak bir araya gelerek doğruyu oluşturmalarında olduğu gibi, zamanın zamansız ya da zaman-dışı olan temporal yapıların ardışıklığı olduğu gibi bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Bu zamansız temporal yapıların ardışıklığı sayesinde zamanın farklı yüklemeleri bir ve aynı nesneye yüklenbilir, nesne zamanda sürer. Aynı şekilde, değişim, akış ve oluş gibi durumlar da bu yolla olanaklı olur.

Kaynakça

- Aristoteles. (2005). *Fizik*. (Çev: S. Babür). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Balashov, Y. (2000). Persistence and Space-Time: Philosophical Lessons of the Pole and Barn. *The Monist*. 83, 321-243.
- Deng, N. (2018). What is temporal ontology?. *Philosophical Studies*. 175 (3), 793-807
- Gözcü, A. S. (2016). A- ve B- Zaman Teorileri. *Öznet: Felsefe Bilim ve Sanat Yazıları Dergisi*. 25, 339-355.
- Harrison, J. (2004). Time, Change, and the Constitution. *Virginia Law Review*. 90 (6), 1601 -1612.
- Haslinger, S. (1989). Persistence, Change, and Explanation. *Philosophical Studies: An International Journal for Philosophy in the Analytic Tradition*. 56 (1), 1 - 28.
- Hawley, K. (2001). *How Things Persist*. Oxford: Clarendon Press.
- Hirsch, E. (1982). *The Concept of Identity*. New York: Oxford University Press.
- Inwagen, P. v. (2009). *Metaphysics*. Boulder: Westview Press.
- Macmurray, R. B. (1928). Time and Change. *Proceedings of the Aristotelian Society, Supplementary Volumes*. 8, 143-188.
- Kennedy, J. B. (2003). *Space, Time and Einstein*. Chesham: Acumen Publishing Limited.
- Lewis, D. K. (1986). *On the Plurality of Worlds*. Oxford: Blackwell.
- Lowe, E. J. (2006). Endurantism versus Perdurantism and The Nature of the Time. *Rivista di Filosofia Neo-Scolastica*. 98(4), 713-727.
- Miller, K. L. (2006). *Issues in Theoretical Diversity: Persistence, Composition, and Time*. Netherlands: Springer.
- Newton-Smith, W. H. (1980). *The Structure of Time*. London: Routledge & Kegan Paul.

- Olson, E. T. (2006). Temporal Parts and Timeless Parthood. *Noûs*. 40 (4), 738-752.
- Rea., M. C. (2003). *Four-Dimensionalism*. The Oxford Handbook of Metaphysics. New York: Oxford University Press.
- Russell, B. (1915). On Experience of Time. *The Monist*. 25 (2), 212-233
- Teichmann, R. (1993). Time and Change. *The Philosophical Quarterly*. 43 (171), 158-177
- Turetzky, P. (1998). *Time*, London: Routledge.

Öz: Çağdaş metafizik çalışmalarında görüldüğü gibi, filozofların en çok yöneldiği konulardan biri zaman boyunca nesnelerin değişimi ve sürekliliği sorunudur. Değişim ve süreklilik kavramları aynı bağlamda düşünüldüğünde ortaya önemli sorunlar çıkmaktadır. Burada, hem temporal parçalar arasındaki bağıntının nasıl kurulduğu ve nesnenin değişime karşın nasıl bütünlüğünü koruduğu hem de niteliksel sürekliliğin temporal yolla nasıl açıklanabileceğiyle ilgili sorunların tartışıldığı iki görüş vardır. Böylelikle, süredurum görüşü içinde iki önemli tartışmayla karşılaşırız. İlkine göre, değişim, uzay-zaman boyunca yayılmış olan farklı temporal parçaların bağıntısıyla sağlanırken; ikincisine göre ise, değişim, herhangi bir şeyin tek bir uzay ve zaman bölümü içinde kazandığı ya da kaybettiği özelliklerle sağlanır ve bu uzay ve zamanda nesne bütün olarak vardır, uzay-zaman boyunca yayılmamıştır. Buna göre, bu çalışmada ilkin, bu iki görüş arasında yapılan değişim tartışması üzerinde duracağız. İkinci olarak, süredurum teorisinde gördüğümüz gibi, temporal parçaların değişen ve değişmeyen yönleri gösterilecektir ve böylece, temporal parçaların zamansız bir karakterinin olabileceği ileri sürülecektir.

Anahtar Kelimeler: Zaman, temporal parçalar, değişim, niteliksel bağıntı, süreklilik.

